

szabadságban”. Az Önállóság angyala nem engedékeny és elvtelen, hanem egyszerre képviseli a törvényt, a szabályt és a rendet, valamint a szabadságot, ugyanakkor kifejezetten tiltja a szeretet megvonásával való büntetést. A Kiábrándulás démona biztonságos üzemmenetünket védi, s jelszava visszafogni, nem művelni az érzelmeket, kizárólag az értelmet. Hatékony működésének eredményeképpen kihalt a szárnyas fogatból az indulat lelke, s csupán a szex meg a ráció marad meg.

Az önmegvetést ellensúlyozó Dölyf (gőg) démonával az Önbecsülés angyala veszi fel a sok esetben reménytelennek látszó harcot. E fejezetben is a nevelés, valamint a Nyíri által ezúttal is kritizált hamis istenképre (a megszolgálendő istenszeretet hamis képzetére) alapozott helytelen keresztény nevelés kerül a középpontba. A Bibliát csak felületesen ismerőkkel és az őszövétségi Istennel szemben tudvalevőleg kifejezetten előítéletes *Frommal* szemben is „megvédi” az égő csipkebokorban megjelenő Atyaistent, rámutatva anyai vonásaira is. A démonok fejedelmének a Félelmet tartja Nyíri, s úgy véli, hogy ez a démon ma is elemében van, ugyanis minél felvilágosultabbnak tűnik egy társadalom, annál inkább retteg és fél, annál inkább fordul horoszkóphoz és asztrológushoz, a horrorfilmhez és az ördögűzéshez. A Remény erénye kockázatvállalást is jelent, amit manapság Nyíri kifejezetten erkölcsösnek ítél, mert e nélkül nem lehet nagylelkűen, adakozóan, pazarlóan élni. Ne zavarja a nem hívő olvasót, ha Nyíri a Remény angyalát egyenesen Isten Szentlelkével azonosítja, ugyanis ő „kacag, táncol, játékos lélek. Irtóztató nagy kópé, aki az a tréfát űzi velünk, amit életnek nevezünk”.

E lelki gyakorlatnak a szellemisége az a keresztény gondolkodás, melynek szellemi kontextusát a „Ne félhetek”-et hirdető Jézuson kívül egy meglehetősen tarka szöttes: *Aquinói Szent Tamás, Arisztotelész, Babits Mihály, Balassi Bálint, S. Beauvoire, M. Buber, A. Camus, Dosztojevszkij, U. Eco, E.H. Ericson, A. Freud, S. Freud, E. Fromm, Goethe, Händel, Heidegger, XXIII. János pápa, József Attila, Kant, Leibniz, Loyolai Szent Ignác, Mozart, Orwell, Rahner, Rousseau, J-P. Sartre, G.B. Shaw, Szent Ágoston, Szent Ferenc, Szókratész és Teilhard de Chardin* képezi. Úgy vélem, ez a könyv nem csupán az ember- és erkölcsismeret tanításának, valamint általában az iskolai és szülői nevelőmunkának válhat eredményesen használható segédkönyvévé, hanem a nevelői személyiség épülését is szolgálhatja, úgy is, mint felekezeten és világnézeten felül emelkedő „lelki gyakorlatos” könyv.

Nyíri Tamás (2004): *Lelkiünk démonjai és angyalai*.
Egyházforum Alapítvány, Budapest.

Kamarás István
Iskolakultúra – Antropológia és Etika Tanszék,
Veszprémi Egyetem

Támpontok a tehetséges gyerekek pedagógiájához

Balogh László: Iskolai tehetséggondozás

A tehetséggel foglalkozó korábbi munkák – folyóirat-tanulmányok, kötetek – lehetnek pedagógiailag vagy pszichológiailag jelentékenyebb elméleti alapozásúak, finomabban kidolgozott vagy távlatosabb vizsgálatokat bemutatók, mint Balogh László könyve (Az iskolai tehetséggondozás), de az alap- és részlettudnivalókat összefoglalóbbak semmi esetre sem voltak. A tehetségesek azonosításának, fejlesztésének, képességeik egyéni és társadalmi hasznokkal járó kibontakoztatásának kérdése már a peda-

gógia mint tudományos diszciplína kidolgozása előtt is sokak által taglalt téma volt; elég csak *Platónra*, *Arisztotelészre* vagy *Konfúciusra* gondolnunk. A kimagasló képességűek iskolai képzésének kérdése – talán meglepő módon – csak a tömegoktatási rendszerek kialakulása idején került a társadalmi és pedagógiai figyelem középpontjába. Ekkortól kezdett ugyanis valóban kérdés az, hogy miképpen lehet megtalálni a sokak között e keveseket, illetve hogy miképpen lehet a leghatékonyabban fejleszteni őket. Egyébként is: a 19. század közepe előtt, vagyis az angol *Francis Galton* munkásságát megelőzően a tehetségesek témájában nemigen lehetett vállalkozni szisztematikus koncepcióalkotásra, modernebb értelemben vett tudományos munkára és ezen alapuló gyakorlati tevékenységre. Galtonnak az intelligencia természetéről kidolgozott elmélete s ehhez kapcsolódó kutatásai elválaszthatatlanul összefonódtak a tehetség mibenlétéről alkotott tudományos elgondolásokkal, illetve gyakorlati pedagógiai módszerekkel.

A Galton óta eltelt időben nagyon sokat fejlődtek a pedagógiai és pszichológiai szempontú tehetségelméletek, s „a tehetséggondozásnak a gyakorlatban sokféle értékes formája alakult ki”, ahogy azt Balogh László leszögezi könyvének előszavában. „Az elmúlt

Balogh bemutatja, hogy a szegregált oktatást ellenzők álláspontjával szemben a tehetségesek szegregációjának csak igen kevés hátulütője van, ellenben annál több motivációs és egyéb előnye lehet, ugyanakkor viszont azt is megvilágítja, hogy ha az iskola, az oktatásügy inkább a tehetségesek integrált oktatása mellett teszi le a voksát, az normál esetben egyáltalán nem lehetetleníti el a tehetséges gyerek megfelelő fejlődését, hiszen ehhez mind a tanórán, mind pedig azon kívül számos módszer áll a pedagógusok rendelkezésére.

évtizedekben sokféle elméletet és gyakorlati eljárást dolgoztak ki a kutatók, melyek felhasználásával az eddiginél is hatékonyabban lehet tenni iskoláinkban a tehetségfejlesztő munkát.” Azt azonban már mi tesszük hozzá, hogy az elmélet és gyakorlat sok évtizedes eredményeinek ennyire széles rendszerező összefoglalására még egyetlen magyar nyelvű könyv sem vállalkozott az általa elkészített kötet előtt, de legalábbis nem azzal a teljességigénnyel, amellyel ő megalkotta a maga munkáját. A szerző a mai magyar tehetségkutatás egyik vezető személyisége: a tehetség témájával foglalkozó specialisták körében nemzetközileg is jól ismert, magyar és nemzetközi fórumokon egyaránt publikáló szakember, aki a Magyar Tehetség Társaság elnöke, egyben a Debreceni Egyetemen egy olyan, tudományos iskolát teremtő pedagógiai-pszichológiai tanszék vezetője, amely a hazai felsőoktatási intézmények

szóba jöhető tanszékei közül egyedüliként – lassan immár második évtizede – fókuszál a tehetségkérdésre mind a kutatásban, mind a nappali és továbbképzős hallgatók oktatásában, mind pedig a doktori programjában. E könyvével Balogh László arra vállalkozott, hogy olyan összefoglalót alkosson meg, amely mind a témával foglalkozó pszichológusoknak, mind pedig a pedagógiai munkára készülő egyetemistáknak, illetve a már gyakorlatban dolgozó, de ismereteiket továbbképzések vagy más képzési formák keretei között e téren bővíteni szándékozó szakembereknek korszerű ismereteket nyújt. E cél megvalósítása érdekében a terület kialakulásának és változásainak történeti aspektusait éppúgy számba veszi, mint a legfőbb fejlesztő programok elméleti és gyakorlati vonatkozásait a hazai dimenziókat annak törvényi szabályozásával együtt ugyanúgy megismerteti az olvasóval, mint a tehetséggondozás nemzetközi tendenciáit. A maga nemében tehát hiánypótló magyar nyelvű összefoglalás megalkotására vállalkozott a szerző.

A kötet öt nagy részre oszlik. A bevezetőt követően a tehetség fogalmához szükséges alapismereteket részletezi Balogh László: először az intelligencia és a tehetség fogalmának történetét mutatja be igen alaposan, majd a tehetségmodelleket csoportosítja, végül

a tehetség kognitív és affektív jellemzőit mutatja be. A második részben az iskolai tehetséggondozás kritikus pontjait ismerteti a szerző, külön kitérve a tehetségazonosítás és a képességfejlesztés korszerű elméletére és gyakorlati módszereire, a gazdagító, valamint dúsító tehetséggondozó programok jellemzőire, a gyorsításon alapuló tehetséggondozási stratégiákra, a differenciálás kérdéseire, a tehetségesek személyiségének és környezetének fejlesztésére, s mindezeken keresztül a tehetséggondozásban hatékony iskola felépítésére, funkcióira, valamint az iskola és a család együttműködésének kérdéseire a tehetséges gyerekek képességeinek megfelelő kibontakoztatásában. A harmadik rész a komplex tehetséggondozó programok gyakorlati tudnivalóit tárgyalja, jórészt Balogh László és munkatársai utóbbi évtizedbeli gyakorlati iskolai tehetséggondozó munkájára összpontosítva. A negyedik részben a szerző a komplex tehetségfejlesztő programok hatásvizsgálatának elméleti tudnivalóit, illetve az Arany János Tehetséggondozó Program gyakorlati eredményeit tárgyalja. A kötet ötödik fejezete nemzetközi kitekintés: európai körkép a tehetséggondozásról.

A könyv jórészt világos és logikus felépítésű, bár éppen a rövid bevezető fejezet elhelyezése kérdéses. A bevezető – pontosabban, ahogy a szerző maga mondja, a „bevezetés helyett” álló – részben ugyanis Balogh László saját vizsgálatának eredményeit mutatja be mint hazai helyzetről szóló gyorsjelentést. De vizsgálatának egyébként igen érdekes eredményei, például az, hogy a hazai iskolák a tehetséggondozás különféle formái közül melyeket ismerik és részesítik előnyben, itt még igen kevéssé érthetők, ha az olvasó valóban nem ismeri még a könyvben kidozogott téma, mármint a tehetségesek pedagógiájának alapfogalmait, illetve részletkérdéseit. Ha viszont ezek közismertnek tekinthető alapok, akkor részletezően tagolt ismertetésük nem teljesen indokolható a könyv következő fejezeteiben, noha a könyv egyik legfontosabb célkitűzése a témában még járatlan olvasók bevezetése a szakterület fogalmi rendszerébe.

A könyv első fejezete mintegy húsz jól kiválasztott, mert valóban alapvető intelligencia-, illetve tehetségelméletet mutat be rövid, lényegre törő és szakszerű összefoglalókban, az olvasó számára jól követhető, könnyen érthető módon. Az egyes elméletek lényegének áttekintését és megértését nagy mértékben segítik az összefoglaló ábrák, amelyeknek egy része az eredeti szerzőktől származik, egy másik része Balogh László által készítette, vagy továbbfejlesztett változat. Az e fejezetben ismertetett elméletek szerzőinek már pusztán a névsora is igen impresszív – *Galton, Binet, Spearman, Thurstone, Catell, Terman, Guilford, DeHaan, Havighurst, Renzulli, Clark, Gardner, Tannenbaum, Mönks, Gagné, Sternberg, Piirto, Heller, Czeizel* és mások –, s jól rávilágít, hogy a tehetség kérdése, illetve a tehetség mögött meghúzódó intelligencia-, kreativitás- és személyiségbeli faktorok tisztázásának szándéka a 20. századi pedagógiának és pszichológiának mennyire eminens módon fontos és érdekes témája volt, s a mai napig is az.

A második fejezet az iskolai tehetséggondozás kritikus pontjait mutatja be: a tehetség azonosításának és a tehetséges gyerekek képességfejlesztésének legfontosabb kérdéseit. A fejezetnek nemcsak az az erénye, hogy nagy bőségben és többféle szempontot, illetve álláspontot ismertetve foglalkozik az egyes résztémákkal, valamint hogy a szerző több olyan, fontos tudnivalót is közlétesz ezekben a részekben, amelyek a csak magyar nyelven olvasó érdeklődők számára eddig nem voltak hozzáférhetők, hanem az is, hogy az itt ismertetett tudnivalók elméleti jellegük ellenére vagy azzal együtt igen jól használhatók a gyakorlati munkában is akár az iskolavezetők, akár a tehetségfejlesztésben közvetlenül résztvevő pedagógusok, pszichológusok vagy más szakemberek által. Fontos és elismerésre méltó, hogy a szerző több helyütt világosan megfogalmazza saját álláspontját az éppen taglalt témákra vonatkozóan, s hogy ezek az állásfoglalások egyszerre tükröznek korszerű elméleti, s ugyanakkor valóban kiegyensúlyozott gyakorlatközeli szemléletet. E pontokon világosan kitészik, hogy a kötet szerzője nemcsak a tehetségpedagógia témájában alaposan elmélyült elméleti szakember és kutató, hanem nálunk azon nagyon ke-

vesek egyike, akik évtizedek óta igen fontos tehetségfejlesztő pedagógiai munkát végeznek a gyakorlatban is: helyi és országos hatókörű tehetségfejlesztő programok kidolgozását, gyakorlati lefolytatását és hatékonyság-ellenőrzését végezte az elmúlt évtizedekben, s méghozzá többnyire egyáltalán nem könnyű pedagógiai környezetekben. Bizonyára ennek is – s ugyanakkor nyilván mégsem csak ennek – köszönhető, hogy személyes állásfoglalásai nemcsak szakszerűek, hanem bölcses is, mint például a tehetséggondozás rendszerszemléletű módszerei mellett való kiállás (általában is a rendszerszerű szemlélet képviselése a tehetségpedagógiában), vagy például annak megvilágítása, hogy mennyire hamis dilemmákon nyugszik a tehetséges tanulók szegregált vagy integrált oktatásáról folytatott több évtizedes szakértői, pedagógusi és szülői vita. Balogh bemutatja, hogy a szegregált oktatást ellenzők álláspontjával szemben a tehetségesek szegregációjának csak igen kevés hátulütője van, ellenben annál több motivációs és egyéb előnye lehet, ugyanakkor viszont azt is megvilágítja, hogy ha az iskola, az oktatásügy inkább a tehetségesek integrált oktatása mellett teszi le a voksát, az normál esetben egyáltalán nem lehetetleníti el a tehetséges gyerek megfelelő fejlődését, hiszen ehhez mind a tanórán, mind pedig azon kívül számos módszer áll a pedagógusok rendelkezésére.

Egyébként is: a jövő s részben már a jelen is a tehetségesek pedagógiájában az összetett, komplex képzési formáké, amelyekben nem kizárják, hanem folyamatosan kiegészítik egymást a gyerekek képzésének különféle integrációra és szegregációra épülő elemei.

A szerző e fejezetben igen részletezően ismerteti a gazdagítás, gyorsítás, dúsítás, differenciálás legfigyelemreméltóbb módszereit, ezzel együtt számos olyan módszerét is, amely – fájdalmas módon – krónikusan hiányzik a magyar pedagógia, illetve azon belül a tehetségpedagógia kelléktárából. Ugyanakkor némelyik tehetségpedagógiai módszer nem egészen indokolt módon csak vázlatosan kerül bemutatásra, illetve a szerző nem mutatja be, hogy e módszerek mennyiben s milyen eredményekkel valósultak meg hazai környezetben vagy mennyire hiányoznak a magyar tehetségpedagógiából. Ilyen például a tudományokban tehetséges gyerekek mentorálásának kérdése, amelyre több, nemzetközileg is figyelemre méltó hazai kezdeményezés szerveződött az utóbbi másfél-két évtizedben Magyarországon (Kutató Diákok mozgalma, Tehetségpártolók Baráti Köre). Igaz, hogy ezek a mentorálás olyan verzióját valósítják meg, amelyek inkább az iskolán kívüli világba vezetnek – márpedig Balogh László könyve annak címe szerint főképp az iskolai tehetséggondozásra fókuszál –, alaposabb bemutatásuk elmaradása mégis hiányt jelent, hiszen pedagógiai konzekvenciáik megkérdőjelezhetetlenek, s megismerésük nyilvánvalóan igen hasznos lett volna a kötet által megcélzott olvasóközönség számára.

A harmadik fejezet már kifejezetten a gyakorlati tehetségfejlesztő munkára összpontosít, méghozzá annak is egy változatára, a komplex tehetséggondozó programokra. A szerző világossá teszi, hogy bár a tehetséggondozó munkának nagyon sok fajtája lehetséges az egyes gyerekek alkalmi segítségétől kezdve a tehetségesek számára indított osztályokig, valójában csak „azok a hatékony programok, amelyek több szempontból is komplex formában és hosszabb távra tűzik ki céljukat”. Komplexek az ilyen programok abból a szempontból, hogy a tehetséges gyerekek gyengébb és erősebb képességterületeit egyaránt megpróbálják fejleszteni, s akár személyiségük olyan szféráiban is igyekeznek őket támogatni, amelyek nem feltétlenül érintkeznek közvetlenül a tehetséges területtel. De komplexek abból a szempontból is, hogy hosszú távra, rendszerszerűen kidolgozottak, tehát ténylegesen figyelembe veszik azt, hogy a tehetség kibontakoztatása végeredményben nem más, mint a gyerekek fejlődésének s ezzel együtt önaktualizációjának folyamata, amelynek különböző állomásai különböző érzelmi-intellektuális fejlesztéseket és tehetségkibontakoztatási lehetőségek biztosítását igényelik az iskolától és a pedagógustól: az integrált képzés lehetőségétől kezdve a meritokratikusabb alapokra helyezett fejlesztésig, a helyi vagy országos versenyek biztosításától az elmélyült, lassú, egyéni munkáig, a rövidebb és hosszabb távon létrehozandó produktumok igénylésétől az érzelmi és szociáliskészség-fejlesztésig.

A komplex tehetséggondozó programok kidolgozásához szükséges elvi alapok – különösen *Van Tassel-Baska* tehetségterv-készítési koncepciójának – részletező ismertetése után Balogh László az első magyar komplex tehetségfejlesztő programot mutatja be, amelynek elméleti megalapozása és gyakorlatban való bevezetése nem kis részben az ő nevéhez fűződik. Az eredetileg 12–14 éves korú diákoknak kidolgozott – de később más életkorú tehetségesek fejlesztésére is adaptált – programot Törökszentmiklóson, a Bethlen úti Általános Iskolában vezették be 1987-ben, az ottani igazgató, *Nagy Kálmán* és tantestületi kollégái erőfeszítéseinek köszönhetően. A program célja az volt, hogy a gyerekek képességeit feltárják és intenzíven fejlesszék. A megvalósítás során a tehetséges diákok általános intellektuális képességeit párhuzamosan fejlesztették a gyerekek speciális képességeivel és személyiségvonásaival, így például motivációjukkal, önismeretükkel, moralitásukkal, viselkedéskultúrájukkal.

A törökszentmiklósi kezdetek, majd a továbbfejlesztő munkálatok bemutatását követően a szerző a programot átvevő, s persze azt minden esetben saját arculatukra és céljaikra némiképp átformáló iskolák komplex tehetséggondozó gyakorlatát ismerteti. Közben számtalan elismerésre méltó erőfeszítésről tanúskodnak e részfejezetek, és a tehetséggondozás mindennapjainak sok hasznos gyakorlati mozzanatát ismerheti meg belőlük az olvasó, némiképp zavarba ejtő, hogy e leírásokon keresztül megszüretlen apróságok sokasága is bekerült a kézikönyvméretű s jellegű kötetbe, és közöttük nem ritkán olyanok is, amelyek nemigen látszanak a tehetségfejlesztés kizárólagos specifikumainak (mint például a vízitúrázás és a síelés beemeléseinek haszna az iskola által biztosított tevékenységek sorába, vagy a szép iránti fogékonyság fejlesztésének fontossága). Ugyanakkor impresszívuk a programban résztvevő iskolák országos versenyeredményeit bemutató táblázatok – noha kevés pontos adatot ismerünk meg az intézmények korábbi eredményeiről e téren –, s fontos, hogy valamennyi tehetségfejlesztő programot azonos alapelven nyugvó s azonos vagy hasonló eszközökkel és módokon kivitelezett eredményességmérések kísérték. Mivel a tehetséggondozó programok egyik legnagyobb problémája világszerte az, hogy csak ritkán kapcsolódnak hozzájuk hatásmérések, Balogh László és munkatársai nyilvánvaló erőfeszítéseit e téren még akkor is csak üdvözölhetjük, ha az itt bemutatott hatásmérések kutatói szempontból amúgy sok szempontból megkérdőjelezhetők.

A könyv negyedik részében a komplex fejlesztőprogramok, a könyv korábbi részében már bemutatott iskolai tehetségprogramok, illetve az országos méretű Arany János Tehetséggondozó Program hatásvizsgálatáról szól Balogh László. Akárcsak a korábbi részekben, itt is bő elméleti áttekintéssel és az ide tartozó nemzetközi gyakorlat gazdag bemutatásával alapozza meg a szerző azt, hogy ő maga és munkatársai mit, miért és miképpen mértek az iskolai és az országos tehetségfejlesztő programokban. Nagy értéke ennek a fejezetnek, hogy a legkorszerűbb longitudinális tehetségkutatások elméleti alapjaival, gyakorlatával, illetve hatásmérési módszereivel ismerkedhet meg belőle az olvasó, s ezek által egy – pontosabban több – olyan szemlélettel, amely alapján ma már egyértelműen elmondható: a tehetség természetéről való gondolkodás, a tehetségfejlesztés gyakorlata maga és a fejlesztőprogramok hatásmérése egyaránt és végérvényesen meghaladta azt, amit a 20. század legnagyobb szabású tehetségvizsgálata nehezen mozdítható örökségül hagyott az utókorra: az amerikai *Terman* tehetségvizsgálatát. (1)

Balogh László és munkatársai egész kutatómunkájának alapvető értéke, hogy munkájukban messze túlléptek a tehetségfejlesztő programokhoz szokásosan kapcsolódó leggyorsabb hatásméréseken, s az egyszerű iskolai eredményességvizsgálatnál – értsd az adott tehetségfejlesztő programban részt vett tanulók későbbi iskolai osztályzatainak vizsgálatánál – jóval több és rétegzettebb változót igyekeztek megragadni. Mérték például az intelligencia alakulását, a tanulási stílus változásait, a személyiség fejlődését, de más paramétereket is. A hatásmérések adatai szinte mindenütt meggyőző eredményeket

mutatnak, de a szerző nem próbál elsiklani azon adatok felett sem, ahol ez mégsincs így. Fontos értéke e fejezetnek az is, hogy a szerző minden fontosabb adathoz értelmező magyarázatot fűz, s ezek a magyarázatok mindig vonzóan kiegyensúlyozottak pedagógiai- és pszichológiaiilag egyaránt. Ismét világosan kitetszik, hogy Balogh László nemcsak a tehetségfejlesztés pszichológiájának és pedagógiájának elméletében van otthon, hanem az egyszerű nehézségek sokaságát is napról napra a tehetségfejlesztő szakember és pedagóguscsoportja elé állító mindennapi fejlesztőmunka világában, a tehetséges gyerekeket fejlesztő iskolák „kozmetikázatlan” hétköznapi világában is. Mindazonáltal ezzel együtt az is elismerésre méltó, ahogy ezeket a jelenségeket a nemzetközi szakirodalom igen széleskörű, naprakész ismeretével és adekvát átgondolásával képes a szerző a partikularitás szintjein messze túlmenően, egészen más horizontú kontextusokban is értelmezni.

Ennek fényében azonban különösen fájlaható, hogy a hazai körülmények közt jelentősnek mondható apparátussal végrehajtott hatásmérések sok helyütt itt is hiányzatot keltenek, s talán még több szakmai kérdést támasztanak, mint amennyit igazából megvá-

Az 'Iskolai tehetséggondozás' című könyv azért jelenti a tehetségpedagógiában érdekelt valamennyi hazai résztvevő számára az előrelépés zálogát, mert e könyvből valóban világosan számbavehető, mik a tehetséggel kapcsolatos legalapvetőbb pszichológiai és pedagógiai ismeretek, mik a tehetséggondozás jelenlegi elméleti és gyakorlati tendenciái, vagyis hogy hol tart ma a tehetség mibenlétének felfogása, merrefelé haladnak a fejlesztés irányvonalai, s mindezek miképpen hatnak és vannak jelen a mai Magyarországon.

laszólnak. Számos ok miatt nehéz megítélni a programok valódi eredményességét. Például mert nem mindenütt azonosak, csak legfeljebb hasonlóak a mérőbattériák vagy mérési módszerek, nem teljesen egybevetethők életkori és egyéb szempontokból a vizsgálati populációk, kevés pontosat tudunk meg arról, hogy a vizsgálatba – a tehetségfejlesztő programokba – bevont diákok iskolatársai miként fejlődtek ugyanaz idő alatt, mint tehetséges társaik, és mert többnyire az adott mérési elem országos standardjainak ismertetése elnagyolt vagy elmarad. Nincs okunk nem elhinni és elismerni e fejlesztőprogramok valóban hatékony mivoltát, s legjobb szakmai felelősséggel támogatni az egész komplex tehetségfejlesztő megközelítést, de ezzel együtt azt sem gondolhatjuk, hogy a könyvnek e fejezete maradéktalanul bizonyította a megközelítésmód tudományos alapjait.

Balogh László könyvének következő nagy fejezete igen bő európai kitekintést nyújt. Egy korábbi társszerzős munkája eredményeire támaszkodva (2) nem kevesebb mint 19 európai ország tehetséggondozó munkáját ismerteti itt a szerző. Ennél bővebb s naprakészebb összefoglalás magyar nyelven még nem jelent meg a témáról. A fejezet valóban gazdag forrása az ismereteknek: nemzeti szintű gondoknak és terveknek, sikereknek és továbblépési elképzeléseknek a tehetséggondozás terén. Külön öröm, hogy a szomszédos országok gyakorlatáról is rengeteg fontos konkrétumot ismerhetünk meg e lapokon, hiszen a tehetségpedagógia éppúgy áll ezen a téren, mint például az irodalomkritika: a meghatározó, nagy népek eredményeiről, irányvonalváltásairól általában jóval több konkrét ismerettel rendelkezünk, mint a miénkhez hasonló történelmi-társadalmi helyzetű szomszédos népekről. Balogh László összeállítása hasznos ismeretek sorát állítja elénk például Bulgária, Szlovákia, Szlovénia, Lettország, Ukrajna és más országok tehetségprogramjainak bőséges bemutatásával. De éppen a bőség „hozza meg az étvágyat”, éppen az információk e gazdagsága kelti a hiányérzetet is. Kár, hogy Észak-Európa ismertetése Finnországot leszámítva kimaradt az összefoglalásból, pedig a maradéktalan egyenlőségeszmére építő – s éppen ezért az álta-

---

lános európai tehetséggondozó gyakorlattól nem kevésbé elütő – észak-európai tehetséggondozó modell nagyon is markáns, tehetségpédagógiai szempontból egyaránt támogatható és komolyan vitatható, de mindenféleképpen megfontolásra és átgondolásra méltó jelenség. S ugyanígy sajnálhatja az olvasó azt is, hogy e kitekintő fejezet nem lép túl az európai kontinens határain, és így például Kína, Japán, Szingapúr s más kelet-ázsiai országok, illetve az Amerikai Egyesült Államok vagy például Izrael tehetségpédagógiai specifikumainak bemutatásaira sem kerülhetett sor az áttekintésben.

De hát nem nehéz kitalálni: nyilván terjedelmi korlátok is megkötötték a szerző kezét, aki ezzel együtt is az elmúlt évtizedek legnagyobb terjedelmű, körültekintően megszerkesztett, számtalan új elméleti és gyakorlati ismeretet nyújtó kézikönyvszerű kötetét tette le az asztalra. Az iskolai tehetséggondozásról szóló könyv záró fejezetében az elmúlt évtizedekben vagy még jelenleg is zajló legfontosabb hazai kutatásokról és az ezekhez kapcsolódó publikációkról számol be a szerző, az annotált bibliográfiák műfaji erőnyeit felvonultatva. Ugyanis Balogh László nemcsak listászerűen felsorolja e közleményeket, hanem tartalmilag ismerteti is őket, módot adva ezzel arra, hogy az olvasó egyszerre érzékelje, értse meg a közelmúlt eredményeit és az elkövetkezendő évtizedek lehetséges vagy kívánatos irányvonalait. (Már önmagában a kötetet záró 22 oldalas bibliográfia, amelyben a szerző lenyűgöző teljességigénnyel öleli fel az elmúlt évtizedek és a jelenkor angol és magyar nyelvű szakirodalmát, alapja lehetne az elkövetkezendő évek, évtizedek hazai kutató és gyakorlati fejlesztőmunkájának.)

Mi ugyanazt mondhatjuk el Balogh László egész munkájáról, mint amit ő a zárófejezet alcímében az általa ismertetett munkákról sejtet; vagyis hogy ezek az erőfeszítések jelentik „az előrelépés zálogát”. Az „Iskolai tehetséggondozás” című könyv azért jelenti a tehetségpédagógiában érdekelt valamennyi hazai résztvevő számára az előrelépés zálogát, mert e könyvből valóban világosan számbavehető, mik a tehetséggel kapcsolatos legalapvetőbb pszichológiai és pedagógiai ismeretek, mik a tehetséggondozás jelenlegi elméleti és gyakorlati tendenciái, vagyis hogy hol tart ma a tehetség mibenlétének felfogása, merrefelé haladnak a fejlesztés irányvonalai, s mindezek miképpen hatnak és vannak jelen a mai Magyarországon. Mint mélységesen megfontolandó szakmai javaslat, még egyszer kiemelendő a szerző e könyvben bemutatott tehetségfejlesztési alapkonceptiója, a komplexitás elve. Balogh László könyve a tehetség megértésében, a tehetséges tanulók fejlesztésében bármilyen szempontból érdekelt valamennyi hazai gyakorlati szakember, kutató, oktatásirányító, egyetemi hallgató, de akár a laikus érdeklődők számára is fontos munka.

Jegyzet

(1) Subotnik, R. F. – Arnold, K. D. (szerk): *Beyond Terman: Contemporary longitudinal studies of giftedness and talent*. Norwood: Ablex Pub. Corp.

(2) Persson, R.S. – Joswig, H. – Balogh, László: Gifted education in Europe: Programs, practices and current research. In: Heller, K.A. – Mönks, F. J. – Sternberg, R.J. – Subotnik, R.F.: *International handbook of giftedness and talent*. 2. kiad. Elsevier, Amsterdam. 703–733.

Balogh László (2004): *Iskolai tehetséggondozás*.
Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.

Gordon Györi János
Radnóti Miklós Gyakorlóiskola, ELTE
